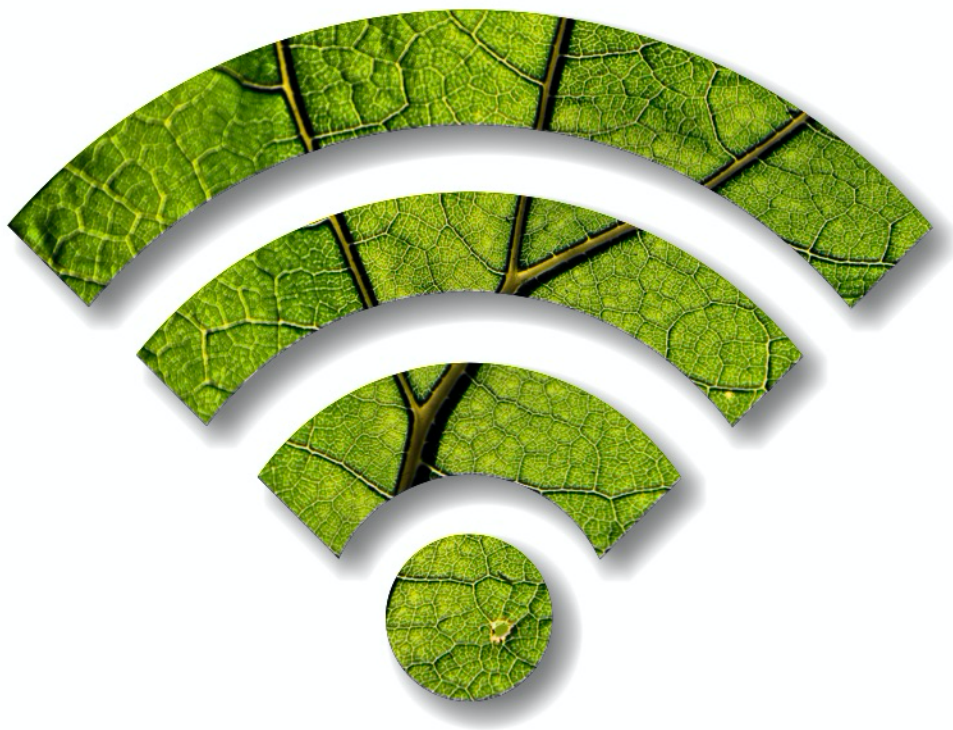

Martín Carbajo Núñez

„Wszystko jest połączone”

Integralna ekologia i komunikacja w erze cyfrowej

Wszystko jest połączone

Integralna ekologia i komunikacja w erze cyfrowej

*Laudato si', mój Panie,
dla Ascensión i Maríi Ranilla,
którzy nauczyli mnie dbać o stworzenie
oraz dla mojego ojca Martína, którego pasja do radia
wzbudziła moje zainteresowanie
komunikacją medialną.*

Martín Carbajo Núñez OFM

Wszystko jest połączone

Integralna ekologia i komunikacja w erze cyfrowej

Tłumaczenie: Katarzyna Parzych-Blakiewicz

Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
2020

Tłumaczenie:

Katarzyna Parzych-Blakiewicz

Wydział Teologii

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

2020

Oryginalne wydanie:

Carbajo Núñez M., *Todo está conectado. Ecología integral y comunicación en la era digital*, Paulinas, Lima, 2019.

Przekład polski z wersji angielskiej:

Carbajo Núñez M., „*Everything is connected.*” *Integral ecology and communication in the Digital Age*, Tau Publishing, Phoenix (AZ) [w druku].

Recenzent:

dr hab. Małgorzata Laskowska, prof. UKSW

Projekt okładki:

Marco Valetta, OFM

ISBN 978-83-64129-62-9

Druk i oprawa:

Zakład Poligraficzny

Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

WYKAZ SKRÓTÓW

Skróty ksiąg biblijnych według Biblii Tysiąclecia

- 1Cel* Celano, *The Life of St. Francis*
1Sent. Bonawentura, *Commentaria in I librum Sententiarum*
2Sent. Bonawentura, *Commentaria in II librum Sententiarum*
AAS Acta Apostolicae Sedis
Adm Franciszek z Asyżu, *The Admonitions* [Napomnienia]
AG Sobór Watykański II, Dekret *Ad Gentes divinitus*
AL Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris Laetitia*
AN Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja
Aetatis novae
BAC Biblioteca de autores cristianos
Brevil. Bonawentura, *Breviloquium*
CA Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus*
Cant Franciszek z Asyżu, *The Canticle of the Creatures* [Pieśń słoneczna]
CELAM Consejo Episcopal Latinoamericano [Rada Biskupów Ameryki Łacińskiej]
CP Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja
Communio et Progressio
CV Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*
d. *Distinctio*
DA CELAM, Fifth General Conference, *Document Aparecida*
DC Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*
DP CELAM, Third General Conference, *Document of Puebla*
DV Sobór Watykański II, Konstytucja *Dei Verbum*
EA Jan Paweł II, Adhortacja *Ecclesia in America*
ECS Pontifical Council for Social Communications, *Ethics in communications*

EDB	Edizioni Dehoniane Bologna
EG	Franciszek, Adhortacja <i>Evangelii gaudium</i>
EI	Pontifical Council for Social Communications, <i>Ethics in Internet</i>
EN	Paweł VI, Adhortacja <i>Evangelii nuntiandi</i>
EP	Pontifical Council for Social Communications, <i>Ethics in advertising</i>
EV	Jan Paweł II, Encyklika <i>Evangelium vitae</i>
FAED	Amstrong R.J, Hermann J.A.W., Short W.J. (red.), <i>Francis of Assisi: Early Documents</i> , 3 vol., NCP, New York 1999
FC	Jan Paweł II, Adhortacja <i>Familiaris consortio</i>
FR	Jan Paweł II, Encyklika <i>Fides et ratio</i>
GDP	Gross Domestic Product
GE	Franciszek, Adhortacja <i>Gaudete et exsultate</i>
GS	Sobór Watykański II, Konstytucja <i>Gaudium et spes</i>
Hex.	Bonawentura, <i>Collationes in Hexaëmeron</i>
ICT	Information and Communication Technologies – technologie informatyczno-komunikacyjne
IM	Sobór Watykański II, Dekret <i>Inter mirifica</i>
impr.	Reprint
In Eccl.	Bonaventura, <i>Commentarius in librum Ecclesiastes</i>
InsB16	Insegnamenti di Benedetto XVI (Nauczanie Benedykta XVI)
InsFco	Insegnamenti di Francesco (Nauczanie Fanciszka)
InsGP2	Insegnamenti di Giovanni Paolo II (Nauczanie Jana Pawła II)
Itin.	Bonawentura, <i>Itinerarium mentis in Deum</i>
KKK	<i>Katechizm Kościoła Katolickiego</i>
KKNS	Papieska Rada „Iustitia et Pax”, <i>Kompendium nauki społecznej Kościoła</i>
KNS	Katolicka Nauka Społeczna
KPK	Kodeks Prawa Kanonicznego
LE	Jan Paweł II, Encyklika <i>Laborem exercens</i>
Lect.	Duns Szkot, <i>Lectura</i>
LEV	Libreria Editrice Vaticana
LF	Franciszek, Encyklika <i>Lumen fidei</i>
LG	Sobór Watykański II, Konstytucja <i>Lumen gentium</i>
Lm	Bonawentura, <i>The Minor Legend</i>
Lp	<i>The Assisi Compilation</i> (The legend of Perugia)

LS	Franciszek, Encyklika <i>Laudato si'</i>
<i>Metaph</i>	Duns Szkot, <i>Quaestiones super libros metaphysicorum Aristotelis</i>
NA	Sobór Watykański II, Deklaracja <i>Nostra aetate</i>
OA	Paweł VI, List apostolski <i>Octogesima adveniens</i>
OFM	Ordo Fratrum Minorum
<i>OPh</i>	Duns Szkot, <i>Opera philosophica</i>
OR	L'Osservatore Romano
<i>Ord.</i>	Duns Szkot, <i>Ordinatio</i>
<i>PF</i>	Benedykt XVI, List apostolski <i>Porta fidei</i>
PG	Migne, Patrologia graeca
PL	Migne, Patrologia Latina
<i>PP</i>	Paweł VI, Encyklika <i>Populorum progressio</i>
q.	Quaestio, quaestiones
Quaracchi	Bonawentura, <i>Opera omnia</i> , Collegii S. Bonaventurae, Quaracchi 1882-1902
Quodl.	Duns Szkot, <i>Quodlibet</i>
<i>RM</i>	Jan Paweł II, Encyklika <i>Redemptoris missio</i>
<i>Rnb</i>	Franciszek z Asyżu, <i>The Earlier Rule (Regula non bullata)</i> [Reguła niezatwierdzona]
<i>RP</i>	Jan Paweł II, Adhortacja <i>Reconciliatio et paenitentia</i>
<i>RS</i>	Jan Paweł II, List apostolski <i>Il Rapido Sviluppo</i>
S.Th	Tomasz z Akwinu, <i>Summa theologiae</i>
<i>SalV</i>	Franciszek z Asyżu, <i>A Salutation on Virtues</i> [Pozdrowienie cnót]
SC	Sacrum commercium
<i>SCa</i>	Benedykt XVI, Adhortacja <i>Sacramentum caritatis</i>
<i>SRS</i>	Jan Paweł II, Encyklika <i>Sollicitudo rei socialis</i>
<i>SS</i>	Benedykt XVI, Encyklika <i>Spe salvi</i>
<i>Test</i>	Franciszek z Asyżu, <i>The Testament</i> [Testament]
un.	Unicus, unica
Univ.	University
UP	University Press
<i>USP</i>	Franciszek, <i>Address to members of the Italian periodical press union (USPI) and the Italian federation of Catholic weeklies (FISC)</i>
Vat.	Duns Szkot, <i>Opera omnia</i> , Comm. Scotisticae (red.)
VC	Jan Paweł II, Adhortacja <i>Vita consecrata</i>

VD	Benedykt XVI, Adhortacja <i>Verbum Domini</i>
VFC	Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, <i>Fraternal life in community. Instruction</i>
Vivès	Duns Szkot, <i>Opera omnia</i> , Vivès L. (red.)
Vol.	Volume, volumes
VS	Jan Paweł II, Encyklika <i>Veritatis splendor</i>
WCC	World Day of Prayer for the Care of Creation [Światowy Dzień Modlitw o Ochronę Stworzenia]
WCD	World Communications Day [Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu]
WDP	World Day of Peace [Światowy Dzień Modlitwy o Pokój]

WPROWADZENIE

Książka ta łączy integralną ekologię z komunikacją; to znaczy Sieć Życia odnosi do naszego życia w sieci. „Wszystko jest połączone”. Z humanistycznego punktu widzenia niniejsze opracowanie próbuje odpowiedzieć na aktualne wyzwania komunikacyjne i środowiskowe. Jesteśmy bardziej połączeni, ale bardziej samotni. Technologia znacznie zwiększyła ilość dóbr materialnych i łączność na całym świecie, ale rośnie także indywidualizm, a nasz wspólny dom jest zagrożony. „Dlatego człowiek i rzeczy przestały podawać sobie przyjazną dłoń, przechodząc do wzajemnej konfrontacji”¹.

Liczne dane naukowe potwierdzają powagę obecnego kryzysu społeczno-środowiskowego. To kryzys etyczny, ponieważ ponosimy za niego winę. Rzeczywiście, zniszczyliśmy Sieć Życia i nie zasiedlamy już właściwie cyfrowej Sieci. Zamiast dbać o przyrodę i umacniać nasze fundamentalne relacje, zostajemy uwikłani, złapani w sieć i stajemy się niezdolni do spokojnego wzajemnego komunikowania się.

Musimy przywrócić cztery poziomy równowagi ekologicznej: duchową, wewnętrzną, społeczną i naturalną; chodzi tu o naprawę relacji mających charakter rodzinny: z Bogiem, z sobą, z innymi i z naturą (210). Ta czworoboczna i relacyjna struktura stanowi podstawę ekologii człowieka. Jest ona prawdziwa także wśród niewierzących i ateistów, ponieważ każdy człowiek musi przekraczać siebie podążając za wartościami i ideałami.

¹ LS 106. W tekście odniesienia do encykliki *Laudato si'* będą ujmowane w nawiasie, w formie liczb wskazujących na odpowiednie miejsce w dokumencie.

Niniejsza książka przedstawia humanistyczną perspektywę aktualnych wyzwań komunikacyjnych i środowiskowych, pozostawiając badanie zagadnień technicznych naukowcom i specjalistom ds. informacji. W dziedzinie naukowo-technicznej istnieją już różne dyscypliny, które łączą media z ekologią. Mówią o ekosystemie mediacyjnym, który warunkuje środowisko globalne. Studia nad tymi dyscyplinami byłyby dobrym uzupełnieniem treści tej książki. Na przykład ekologia mediów (ang.: Media Ecology) uważa media za środowisko i bada istotny wpływ, jaki ono wywiera na nasze myślenie, odczuwanie i zachowanie. Media tworzą najbliższe środowisko, które nas otacza oraz kształtuje naszą percepcję i poznanie². Dają one nam symboliczną strukturę wewnątrz i poprzez którą kodujemy, dekodujemy lub w inny sposób idealizujemy i mówimy o tym, co odczuwamy lub wiemy o otaczającym nas świecie³. Wyrażeniem „medium jest przesłaniem” McLuhan podkreślił już, że medium, którego używamy, warunkuje nasze postrzeganie świata⁴. Ponadto media oddziałują na siebie jako „gatunki” tego samego ekosystemu, wzajemnie się warunkując⁵.

Za wstępną hipotezę przyjmuję, że główną przyczyną obecnego kryzysu społeczno-środowiskowego jest dualistyczna koncepcja antropologiczna panująca w filozofii zachodniej. Doprowadziło to do despotycznego antropocentryzmu, dialektyki odwiecznych konfliktów na wszystkich poziomach (także w polu komunikacyjnym) i bezcielesnego sposobu życia duchowego. Jeśli ta mentalność się nie zmieni, nasz świat również się nie zmieni, ponieważ rozwiązania techniczne i naukowe są zawsze niewystarczające.

Celem podjętych analiz jest zidentyfikowanie podstaw teologicznych, antropologicznych i etycznych, które pozwolą nam przewyciężyć obecną ideologię technokratyczną i przyjąć bardziej relacyjny paradygmat. W tym celu zwrócimy szczególną uwagę na duchowość franciszkańską i encyklikę *Laudato si'*. Encyklika zachęca nas do refleksji nad tym, w jaki sposób duchowość może zmotywować

² Scolari C.A. (red.), *Ecología de los medios: Entornos, evoluciones e interpretaciones*, Gedisa Barcelona 2015, 29.

³ Kong Lum C.M., *Media Ecology: contexts, concepts and currents*, w: Fortner R.S., Fackler P.M. (red.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*, John Wiley & Sons, Boston 2014, 137-153, tu: 141.

⁴ „Man is an extension of nature that re-makes the nature that makes the man” – McLuhan M., *Take Today: The Executive as Dropout*, Harcourt Brace, New York 1972, 66.

⁵ Media współdziałają ze sobą: „The Radio changed the form of the news story as much as it altered the film image in the talkies. TV caused drastic changes in radio programming” – McLuhan M., *Understanding Media. The extensions of man*, McGraw-Hill, New York 1964, 61.

nas do umacniania pasji na rzecz troski o świat (216). W tym sensie godne uwagi są dwa zdania przytoczone w dokumencie: a) „Nie ma ekologii bez właściwej antropologii” (118); b) musimy przewyciężyć niezdrowe dualizmy, które niewątpliwie „miały istotny wpływ na niektórych myślicieli chrześcijańskich w całej historii i zniekształciły Ewangelię” (98). W rzeczywistości teza o wyjątkowości człowieka opiera się na bytowości i ontologicznym dualizmie, stając się w ten sposób jedną z głównych przyczyn kryzysu ekologicznego i komunikacyjnego.

Co poszło nie tak?

Powaga obecnego kryzysu społeczno-środowiskowego zmusza nas do przeglądu filozoficznych i antropologicznych podstaw, które go spowodowały. Coś podobnego trzeba było zrobić w innych wielkich kryzysach w historii; na przykład podczas kryzysu gospodarczego i finansowego, który rozpoczął się we Florencji w 1341 r., kiedy pękła bańka kredytowa. Potrzeba było ponad trzydziestu lat, aby temu podołać. Tamten kryzys jest podobny do tego, którego ostatnio doświadczamy.

W środku kryzysu gospodarczego czarna śmierć rozprzestrzeniła się w Europie od 1347 roku. Ta pandemia zabiła jedną trzecią populacji europejskiej i zmusiła ludzi do zmiany sposobu postrzegania rzeczywistości oraz osoby ludzkiej. W tych krytycznych momentach franciszkańscy bracia zapraszali ludzi do pokornego uznania własnej kruchości i do wzmocnienia współpracy na wszystkich poziomach⁶. Wszystkich, bogatych i biednych, zachęcano do aktywności i kreatywności w budowaniu wspólnoty (*communitas*), zamiast faworyzowania paternalistycznej pomocy społecznej, która jest poniżająca dla potrzebujących (CV 58). Faktycznie, zarówno pod względem teoretycznym, jak i praktycznym, franciszkanie wnieśli decydujący wkład w przewyciężenie kryzysu i doprowadzenie do pojawienia się nowoczesnej gospodarki⁷.

⁶ Już Bonawentura z Bagnoregio (+1274) przestrzegał przed aroganckim sposobem zajmowania się teologią, pychą rozumu, która stawia się ponad słowo Boże – Benedykt XVI, *General audience* (17.03.2010), OR (18.03.2010), 8.

⁷ Por. Carbajo Núñez M., *Wolna i braterska ekonomia. Perspektywa franciszkańska*, tłum. K. Parzych-Blakiewicz, Olsztyn 2019, 64-65.

W XX wieku, po ogromnej traumie dwóch wojen światowych, autorzy tacy jak Martin Buber⁸ i Emmanuel Lévinas próbowali zidentyfikować straszny błąd kultury zachodniej, który doprowadził do holokaustu. Doszli do wniosku, że filozofię Zachodu trzeba przeformułować, aby uniknąć podobnej tragedii w przyszłości.

Liczne postępy technologiczne (fotografia, kino, radio) w „belle époque” (1871–1914) zdawały się potwierdzać pozorną dominację cywilizacji zachodniej, która zgodnie z teorią ewolucji Darwina już osiągnęłaby najwyższy szczyt doskonałości. Jednak w tym widać wybuch najgorszego ze wszystkich barbarzyństw.

Lévinas przypisuje ten upadek społeczno-kulturowy ogromnemu błędowi zachodniej filozofii, która umieściła myślące ‘ja’ w centrum rzeczywistości i podporządkowała mu wszystko inne. Zamiast tego Lévinas nalega na umieszczenie ‘ty’ w centrum, pozwalając mu pozostać absolutnie „innym”⁹, niezależnie od innych ‘ja’. Najważniejszą wartością dla Lévinasa jest spotkanie z drugim, którego naga twarz budzi ‘we mnie’ wymiar etyczny. Lévinas daje pierwszeństwo jaźni etycznej przed jaźnią myślącą; proponuje etyczny stosunek do wiedzy, aby uniknąć w ten sposób sporów metafizycznych, epistemologicznych i etycznie neutralnych, które do tej pory dominowały w filozofii zachodniej. Pierwotne relacje nie powinny opierać się na symetrii wzajemności, ale na postrzeganiu bycia ‘jeden dla drugiego’¹⁰.

Pandemia Covid-19, która rozpoczęła się w Wuhan (Chiny) pod koniec 2019 r., spowodowała kolejny ogromny kryzys społeczno-gospodarczy i po raz kolejny odkryła naszą podatność na zagrożenia, absurdalność naszego despotycznego antropocentryzmu oraz fałszywość naszych roszczeń do ‘bycia jak Bóg’ (Rdz 3,5). Jeden drobny i bezwładny element natury wystarczył, aby doprowadzić do chaosu całe społeczeństwo technokratycznego konkurencyjnego indywidualizmu i zglobalizowanej obojętności. Zafascynowani postępem technologicznym zaniedbaliśmy dobra braterskie i relacyjne, które są tymi, które odżywiają, podtrzymują i wzmacniają nasze życie¹¹. Jak czytamy w Biblii, „człowiek (...) w dostatku żyje, ale się nie

⁸ „The relation to the *Thou* is direct. No system of ideas, no foreknowledge, and no fancy intervene between *I* and *Thou*” – Buber M., *I and Thou*, Scribner, New York 19582, 11-12.

⁹ Lévinas E., *Totality and infinity. An essay on exteriority*, Duquesne UP, Pittsburgh 1968, 40.

¹⁰ Lévinas E., *Totality and infinity*, 40.

¹¹ Francesco, *Momento straordinario di preghiera in tempo di epidemia* (27 III 2020), OR 72 (29.03.2020) 8. „Ci siamo resi conto di trovarci sulla stessa barca, tutti fragili e disorientati, ma nello stesso tempo importanti e necessari, tutti chiamati a remare insieme, tutti bisognosi di confortarci a vicenda”. *Ibid.*

zastanawia” (Ps 49, 21). Covid-19 przypomina nam, że „wszystko jest połączone”, że jesteśmy istotami w relacji, głęboko od siebie zależnymi¹².

Kościół orzeka, że kryzys ekologiczny jest kwestią moralną (WDP 1990, 15), aby go pokonać, świat potrzebuje odrodzenia poprzez wartości duchowe i etyczne¹³. Podobnie jak Levinas w dwudziestym wieku i franciszkanie w czternastym i piętnastym stuleciu, dziś musimy również zastanowić się nad zmianami, które są potrzebne w naszej filozoficznej i antropologicznej koncepcji, aby przywrócić komunikację i integralną ekologię.

Musimy przezwyciężyć nasz egocentryzm, wyjść z siebie i zwrócić większą uwagę na sytuacje, które spowodowały, że siostra Ziemia wraz z całym opuszczonym światem zaczęła jęczeć (53). W ten sposób będzie w stanie rozwijać się osoba ludzka jako obraz miłosiernego Boga, który słyszy wołanie uciśnionych.

Franciszek z Asyżu jest wzorem słuchania i otwartości na inność. Jest uniwersalnym bratem, w pełni pojednanym z Bogiem, z innymi, z samym sobą i ze stworzeniem. Z tego powodu encyklika *Laudato si'* proponuje go jako przykład prawdziwego i głębokiego szacunku dla integralności stworzenia (WDP 1990, 16).

Podział, metoda i treść

Książka jest podzielona na trzy części, zgodnie z metodą ‘patrz-osądzaj-działaj’ [see-judge-act]¹⁴. Pierwsza część (rozdziały 1 i 2), zatytułowana „Spojrzenie na nasz świat”, opisuje zarówno sieć życia, jak i nasze życie w Sieci, wskazując, że cała rzeczywistość jest siecią relacji. Podkreślono również, że kryzys społeczno-środowiskowy jest kryzysem rodzinnym, spowodowanym pogorszeniem naszych czterech podstawowych relacji. Dane te zostaną przedstawione w drugiej części (rozdziały 3 i 4) z perspektywy teologii chrześcijańskiej, antropologii i moralności; to znaczy

¹² Francis, *Extraordinary moment of prayer* (27.03.2020).

¹³ Singh K., *The contribution of Religions to the culture of peace. Final report*, UNESCO, Barcelona 1995, 4.

¹⁴ Metoda ta jest opisana na przykład w encyklice *Mater et Magistra*: „There are three stages which should normally be followed in the reduction of social principles into practice. First, one reviews the concrete situation; secondly, one forms a judgment on it in the light of these same principles; thirdly, one decides what in the circumstances can and should be done to implement these principles. These are the three stages that are usually expressed in the three terms: look, judge, act” n. 236 (15.05.1961), AAS 53 (1961) 401-464.

w odniesieniu do chrześcijańskiej podstawy komunikacji. Na podstawie tych badań, w trzeciej części (rozdziały 5 i 6), wskazane są niektóre wytyczne promujące nowy paradygmat relacyjny. Każda z tych części składa się z dwóch rozdziałów, a każdy rozdział jest podzielony na cztery sekcje, które normalnie odpowiadają czterem podstawowym relacjom człowieka, a zatem czterem poziomom równowagi ekologicznej (duchowej, wewnętrznej, społecznej i naturalnej) .

Pierwszy rozdział przedstawia przyrodę jako Sieć Życia (ekologia fizyczna), w której współpraca przeważa nad konfliktem. Należy zauważyć, że ludzie złamali równowagę ekologiczną, powodując obecny kryzys społeczno-środowiskowy. To kryzys rodziny na wszystkich poziomach. Aby temu zaradzić, musimy wyjść poza siebie, przywracając relacje rodzinne (1.1). Musimy także przezwyciężyć dualistyczną koncepcję antropologiczną, która akcentuje separację i prowadzi do dynamiki ciągłego konfliktu i despotycznej dominacji (1.2). Podobnie musimy przywrócić więzi społeczne, wykorzystując media (1.3) i odkrywając przyrodę jako przyjazną przestrzeń (1.4).

Drugi rozdział dotyczy naszego życia w sieci (ekologia człowieka); czyli omawia ekosystem medialny, w którym wszyscy jesteśmy zanurzeni. Środowisko cyfrowe odzwierciedla pod względem komunikacyjnym interakcje charakteryzujące Sieć Życia. Wyraża tęsknotę za relacją, która odwołuje się do naszej wewnętrznej społecznej natury. Podkreślono, że mediów nie należy uważać za zwykłe neutralne instrumenty, którymi dysponujemy. Ułatwiają komunikację (2.1), pomagają budować tożsamość (2.2), promują powszechne braterstwo (2.3), ułatwiają dostęp do prawdy i radosne spotkanie z naturą (2.4). Jednak naszym obowiązkiem jest dopilnowanie, aby nie przyniosły one przeciwnych skutków. Wymiar techniczny nie wystarczy człowiekowi i nigdy nie należy go mylić z wymiarem antropologicznym. Dlatego musimy dążyć do tego, aby media przyczyniły się do wzmocnienia Sieci Życia na wszystkich poziomach.

W drugiej części („Chrześcijańskie podstawy komunikacji”) trzeci rozdział analizuje teologiczne, antropologiczne i etyczne podstawy komunikacji z perspektywy chrześcijańskiej. Wszystko zostało stworzone przez Słowo i jest przeznaczone do miłości i komunikacji (3.1). Człowiek jest istotą dialogiczną i relacyjną (3.2), której zadaniem jest umacnianie kosmicznej wspólnoty (3.3). Działanie stwórcze jest także dialogiczne, będąc przestrzenią spotkania i relacji (3.4).

Czwarty rozdział analizuje niektóre etyczne aspekty komunikacji medialnej w świetle encykliki *Laudato si'*. Media to boże dary i potężne formy rzeczywistości

(4.1). Mogą one ułatwiać, ale także warunkować równowagę ekologiczną i cztery relacje człowieka (4.2). Dlatego dziennikarze i publicyści mają ważną misję społeczną (4.3), która musi opierać się na ściśle określonych i wyjaśnionych zasadach etycznych (4.4).

W trzeciej części, zatytułowanej „W stronę paradygmatu relacyjnego”, rozdział piąty wyjaśnia, że grzech ludzki był główną przyczyną obecnego pogorszenia się warunków społeczno-środowiskowych; dlatego proponuje pewne kroki, aby wzmocnić Sieć Życia. Mówiąc ściślej, potwierdza potrzebę nawrócenia ekologicznego, włączając aspekt nadużycia ekologicznego do nawrócenia w sakramencie pojednania (5.1). Musimy także przewyciężyć tezę wyjątkowości człowieka (5.2) oraz wzrastać w świadomości ekologicznej i zdolnościach relacyjnych (5.3), otwierając się na kontemplację i słuchanie (5.4).

Rozdział szósty zawiera wskazówki dotyczące integracji mediów w ewangelizacji, w parafii (6.1) i w projektach duszpasterskich (6.2). Daje także pewne wskazówki, w jaki sposób osoby konsekrowane (6.3) i wszyscy inni chrześcijanie mogą odpowiedzialnie zasiedlać środowisko cyfrowe (6.4).

Pojęcie ekologii fizycznej, ludzkiej i integralnej

Zanim przejdziemy dalej, ważne jest, aby wyjaśnić pojęcia ekologii i komunikacji, które są szczególnie często obecne w tej książce. Słowo ekologia utworzył Ernst Haeckel w 1866 r.¹⁵, używając dwóch greckich określeń: *oikos* (dom, rodzina) i *logos* (dyskurs, studium). Dlatego z etymologicznego punktu widzenia ekologia jest nauką, która bada sposób, w jaki wszystkie istoty oddziałują na siebie nawzajem oraz jak integrują się ze swoim otoczeniem we wspólnym domu. Ekologii nie należy mylić z ochroną przyrody, ruchami ekologicznymi czy naukami ekologicznymi¹⁶. Dzisiaj osoba, która publicznie broni ochrony środowiska jest zwykle nazywana ekologiem, podczas gdy termin ‘ekolog’ jest zarezerwowany dla naukowca,

¹⁵ Haeckel E., *Generelle Morphologie der Organismen. Allgemeine Grundzüge der Organischen Formen-Wissenschaft*, Reimer, Berlin 1866.

¹⁶ Por. Sánchez Félix H., Guerrero Sánchez F., Castellanos Vázquez M.A., *Ecología*, Umbral, Zapopan 2005, II.

który specjalizuje się w tej dziedzinie naukowej, która jest tradycyjnie związana z biologią¹⁷.

Etyka środowiska i ekologia są odrębnymi i uzupełniającymi się naukami. Ekologia jako dyscyplina naukowa potrzebuje etyki środowiska, aby odpowiednio sformułować swój dyskurs, zarówno na poziomie filozoficznym, jak i antropologicznym. Na przykład: ziemia jest całością – jest to fundamentalne założenie ekologii; ale należy ją kochać i szanować, a to stanowi rozszerzenie etyczne¹⁸.

‘Ekologiczny’ nie może być zredukowany do ‘zielonego’; tzn. nie wolno go postrzegać jako czegoś obcego dynamice społecznej i interakcjom międzyludzkim. Benedykt XVI potwierdził, że obok ekologii przyrody istnieje tak zwana ekologia „ludzka”, która z kolei wymaga ekologii „społecznej”. Papież stwierdza, że doświadczenie pokazuje, że lekceważenie środowiska zawsze szkodzi ludzkiemu współistnieniu i odwrotnie (WDP 2007, 8). Ekologia człowieka (CA 38) bada relacje między ludźmi oraz z różnymi środowiskami, w których żyją: naturalnym, społecznym, technologicznym, fizycznym i cyfrowym.

Encyklika *Laudato si'* mówi o integralnej ekologii, ponieważ zakłada, że wszystko jest ze sobą powiązane.

„Kultury ekologicznej nie można sprowadzać do serii nagłych i jednostronnych odpowiedzi na problemy, które powstają w związku z degradacją środowiska, wyczerpywaniem się zasobów naturalnych i zanieczyszczeniem. Powinna być ona innym spojrzeniem, myślą, polityką, programem edukacyjnym, stylem życia i duchowości, które nadawałyby kształt sprzeciwowi wobec ekspansji paradygmatu technokratycznego” (111).

Koncepcja integralnej ekologii podkreśla potrzebę rozpoznania i wzmocnienia więzi, które łączą nas ze wszystkimi innymi istotami, przewyższając w ten sposób sprzeczną wizję panującą we współczesności. Na przykład Francis Bacon (1561-1626) uważa, że człowiek musi poszerzyć granice swojego dyktatorskiego imperium, zdominować wszystkie możliwe rzeczy i ujarzmić siły natury poprzez

¹⁷ „In the United States, one distinguishes *environmentalist* (a public advocate for environmental protection) from *ecologist* (a scientist who practices a subfield of biology). In Europe, those who «promote ecology» are environmental advocates and not necessarily ecological scientists” – Warner K.D., *Retrieving Saint Francis: tradition and innovation for our ecological vocation*, w: Wright T. (red.), *Green discipleship: Catholic theological ethics and the Environment*, Anselm Academic, Winona 2011, 113-127, tu: 120.

¹⁸ Leopold A., *A sand county almanac*, Oxford UP, Oxford 2001, 21.

naukę¹⁹ i technologię²⁰. René Descartes (1596-1650) zaś, że musimy użyć rozumu i nauki, aby stać się jak „panowie” i „posiadacze przyrody”²¹. Te stwierdzenia są sprzeczne z chrześcijańską antropologią i naszą misją na świecie.

Pojęcie komunikacji

Komunikacja będzie autentyczna, jeśli będzie wyrazem poświęcenia; to znaczy, jeśli ma na celu budowanie wspólnoty poprzez komunię. Nie może być celem samym w sobie ani ograniczać się do prostej dwukierunkowej transmisji danych²². Komunikacja jest częścią Boskiego planu dla nas i niezbędnym sposobem na doświadczenie relacji społecznych (WCD 2018). W rzeczywistości na najgłębszym poziomie jest ofiarowaniem siebie w miłości (CP 11). Przykładem jest Chrystus, doskonały komunikator i Słowo Ojca, który poprzez swoje wcielenie stał się jednym z nas, podobny we wszystkim, oprócz grzechu, i oddał się nam z miłości.

Oprócz poziomów teologicznych i antropologicznych komunikacja ma także poziomy ekologiczne i kosmologiczne. „Wszystko jest ze sobą powiązane” (70). Całe stworzenie odpowiada logice daru (159) i jest ukierunkowane na powszechną komunię (76).

Specjaliści ds. komunikacji mają za zadanie wspierać te trzy poziomy komunikacji, udostępniać prawdę i dostarczać informacje potrzebne ludziom do rozwijania czterech podstawowych relacji. W ten sposób wzmacniają dialog, komunikację i integralną ekologię.

¹⁹ „Enlarging the bounds of human empire” – Bacon F., Campanella T., *The new Atlantis of Francis Bacon & The city of the sun by Tomasso Campanella*, Dover, Mineola (NY) 2003, 31.

²⁰ Bacon F., *Novum Organum*, Globus, Madrid 2013.

²¹ Descartes R., *Discurso del método*, Edaf, Madrid 1982, 93; Por. Vivien F.D., *Economia y ecología*, Abya-Yala, Quito 2002, 45; Laberthonnière L., *Etudes sur Descartes*, II, Vrin, Paris 1935, 288-289.

²² O początkach tego sposobu rozumienia informacji zob.: Shannon C.E., Weaver W., *La teoria matematica delle comunicazioni*, Etas, Milano 1983. Cimatti twierdzi, że: „il linguaggio umano è solo una delle infinite forme di comunicazione – trasmissione bidirezionale di informazione- che sono riscontrabili in tutte le specie viventi” – Tugnoli C., *L'unità di tutto ciò che vive. Verso una concezione antisacrificale del rapporto uomo/animale*, w: Tugnoli C. (red.), *Zooantropologia. Storia, etica e pedagogia dell'interazione uomo/animale*, FrancoAngeli, Milano 2003, 62; Cimatti F., *La mente silenziosa. Come pensano gli animali non umani*, Riuniti, Rome 2002.

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	5
WPROWADZENIE	9
I. SPOJRZENIE NA NASZ ŚWIAT	18
1. SIEĆ ŻYCIA.....	19
1.1 Kryzys ekologiczny to kryzys rodzinny	20
1.1.1 Nadużycie stworzenia zaczyna się, gdy Bóg zostaje wykluczony ...	21
1.1.2 W rodzinie człowiek rozwija swoją tożsamość.....	21
1.1.3 Szkoła komunikacji według logiki daru	23
1.1.4 Podstawowa struktura ekologii człowieka i ekologia integralna	24
1.2 Teza o wyjątkowości człowieka.....	24
1.2.1 Ideologia antropocentryczna	25
1.2.2 Dualizm ontyczny.....	27
1.2.3 Dualizm ontologiczny.....	29
1.2.4 Dominacja i kultura odrzucenia.....	30
1.3 Ludzka ekologia i komunikacja	30
1.3.1 Forum dialogu i świadomości społecznej	30
1.3.2 Interaktywna komunikacja oparta na relacjach osobistych.....	31
1.3.3 Wymiar techniczny a wymiar antropologiczny.....	32
1.4 Natura jest siecią relacji	33
1.4.1 Dialektyka permanentnego konfliktu	33
1.4.2 W naturze współpraca jest ważniejsza niż konflikt.....	34

1.4.3 Zasady katolickiej nauki społecznej z ekologicznego punktu widzenia	35
2. ŻYCIE W SIECI	38
2.1 Wydostanie się z siebie lub pochłonięcie siebie.....	38
2.1.1 Ekosystem mediów.....	39
2.1.2 Wyzwania globalnej wioski	40
2.1.3 Symulakrum i narcyzm.....	41
2.1.4 Bardziej połączeni, ale bardziej samotni	42
2.2 Sfera antropologiczna, w której budowana jest tożsamość	44
2.2.1 Tożsamość osobista i sieci społecznościowe	45
2.2.2 Znaczenie ciała.....	45
2.2.3 Hiperłącze i hiperprzyspieszenie.....	47
2.2.4 Depersonalizacja powierzchowności.....	49
2.3 Wspólnota cyfrowa	50
2.3.1 Czuła bliskość i spotkanie.....	51
2.3.2 Chęć dzielenia się i bycia rozpoznawanym	52
2.3.3 Wykorzeniony i złapany w sieć.....	52
2.4 Media w służbie prawdy i dialogu	53
2.4.1 Prawda w odniesieniu do dobroci i piękna	54
2.4.2 W służbie dialogu i edukacji społeczno-środowiskowej	55
2.4.3 Potrzeba otwartości na różnorodność	56
II. CHRZEŚCIJAŃSKA PODSTAWA KOMUNIKACJI	57
3. PODSTAWY TEOLOGICZNE I ANTROPOLOGICZNE	57
3.1 Przed creatio ex nihilo, komunikacja już istniała.....	58
3.1.1 Komunia wewnątrztrynitarna: pochodzenie, droga i przeznaczenie wszystkiego, co istnieje	59
3.1.2 „Na początku było Słowo”	60
3.1.3 Chrystus jest doskonałym Głosicielem.....	61
3.1.4 Kościół jest siecią splecioną przez komunie eucharystyczną.....	62
3.2 Osoba ludzka jest istotą dialogiczną i relacyjną	63
3.2.1 Stworzony do dialogu i komunikacji	64
3.2.2 Relacje oparte na wolności i darmości	64
3.2.3 Komunikacja jako ofiarność.....	65
3.2.4 Potrzeba mistycyzmu i duchowości	66

3.3	Podstawy kosmicznego braterstwa.....	67
3.3.1	Indywidualność zamiast indywidualizmu.....	68
3.3.2	Grzech zakłóca komunikację i komunie	69
3.3.3	Konwersja ekologiczna.....	70
3.3.4	Pojednanie z całym stworzeniem	71
3.4	Stworzenie to język, komunikacja, spotkanie, związek	72
3.4.1	Cała rzeczywistość jest dialogiczna.....	73
3.4.2	Każde stworzenie ma w sobie strukturę trynitarną.....	73
3.4.3	„Ten świat jest brzemienny Bogiem!”	74
3.4.4	Wymiar sakramentalny.....	74
4.	„NIE BÓJ SIĘ NOWYCH TECHNOLOGII!”	76
4.1	Dary Boże	76
4.1.1	Krytyczne podejście do mediów.....	76
4.1.2	Od neutralnych instrumentów po konfiguratorzy rzeczywistości...77	
4.1.3	Zanieczyszczenia psychiczne i media	78
4.2	Media ułatwiają (i kształtują) nasze relacje.....	79
4.2.1	Samotność, obojętność i brak empatii	80
4.2.2	Sztuczne emocje.....	80
4.2.3	Z dala od natury, z dala od biednych	82
4.3	Powołanie i misja społeczna specjalistów ds. komunikacji.....	82
4.3.1	Informacje są prawem publicznym i potrzebą społeczną	83
4.3.2	Wolność słowa i wolność informacji.....	84
4.3.3	Na usługach osoby	85
4.3.4	W służbie Kościoła	86
4.4	Etyczne kryteria komunikacji	86
4.4.1	Prawda, szczerłość i uczciwość	87
4.4.2	Poszanowanie godności ludzkiej, jej tempa i integralnego rozwoju.....	88
4.4.3	Forum publiczne dla aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa	89
4.4.4	Zrównoważony odsetek formacji, informacji i rozrywki.....	90
III.	W STRONĘ PARADYGMATU RELACJI	92
5.	PRZYWRÓCENIE KOMUNIKACJI WE WSPÓLNYM DOMU	92
5.1	Sakrament pojednania i relacja z ziemią	93

5.1.1 Sakramentalne pojednanie z naturą.....	94
5.1.2 Rachunek sumienia o grzechach ekologicznych	94
5.1.3 Skrucha i nawrócenie serca	95
5.1.4 Wyznanie grzechów.....	96
5.1.5 Zadośćuczynienie	97
5.1.6 Restytucja i sprawiedliwość ekologiczna	98
5.1.7 Celebracja odnowionej wspólnoty	99
5.2 Przewycięzenie tezy o wyjątkowości człowieka	100
5.2.1 Przewycięzanie dualizmu ontologicznego.....	100
5.2.2 Przewycięzanie dualizmu ontycznego.....	101
5.2.3 Od informacji o sobie do narracji	102
5.2.4 Nauka narracji.....	103
5.3 Rosnąca edukacja ekologiczna i umiejętności relacyjne	104
5.3.1 Kulturowanie cnót ekologicznych i relacji braterskich.....	104
5.3.2 Eko-duchowość.....	105
5.3.3 W kierunku integralnej ekologii.....	106
5.4 Dialog i słuchanie na wszystkich poziomach.....	107
5.4.1 Słuchaj, Izraelu!.....	107
5.4.2 Dialog i komunikacja w sferze religijnej.....	108
5.4.3 Kontemplowanie piękna i osobistej tajemnicy	109
6. ODPOWIEDZIALNE ZAMIESZKANIE W ŚRODOWISKU CYFROWYM	110
6.1 Nowe technologie, ewangelizacja i opieka duszpasterska	111
6.1.1. Kapłan i parafia w erze cyfrowej.....	111
6.1.2 Interaktywna ewangelizacja	113
6.1.3 Ewangelizacyjny potencjał mediów.....	114
6.1.4 Integracja przekazu w kulturze medialnej.....	115
6.1.5 Zastosowanie nowych technologii w liturgii i duszpasterstwie....	116
6.2 Komunikacja w projektach duszpasterskich	118
6.2.1 Od Communio et progressio do Aetatis novae	119
6.2.2 Złożona relacja między mediami a Kościołem	120
6.2.3 Szansa na wzajemne wzbogacenie.....	121
6.3 Życie konsekrowane a środowisko cyfrowe	123
6.3.1 Dostęp do Internetu w społecznościach religijnych	124
6.3.2 Mądre i zrównoważone użycie.....	125
6.3.3 Odwrót i zamknięcie	126

6.3.4 Eksperci w stosunkach międzyludzkich	127
6.3.5 Życie we wspólnocie: bogactwo i wyzwanie	127
6.3.6 Cyfrowi tubylcy i cyfrowi imigranci	128
6.3.7 Szczególny styl zamieszkiwania przestrzeni cyfrowej.....	129
6.4 Inne wytyczne dotyczące zamieszkiwania środowiska cyfrowego.....	130
6.4.1. Pokonanie zależności od 'I like'	131
6.4.2 Rozwijanie dojrzałego, aktywnego i rozsądnego wnętrza	132
6.4.3 Cisza i „szepcząca samotność”	132
6.4.4 Wzmocnienie wymiaru relacyjnego	134
6.4.5 Zrozumienie i przyjęcie cyfrowych tubylców	135
6.4.6 Wzmocnienie wewnętrznych motywacji	136
6.4.7 Inne praktyczne wskazówki	137
WNIOSKI.....	139
BIBLIOGRAFIA	142